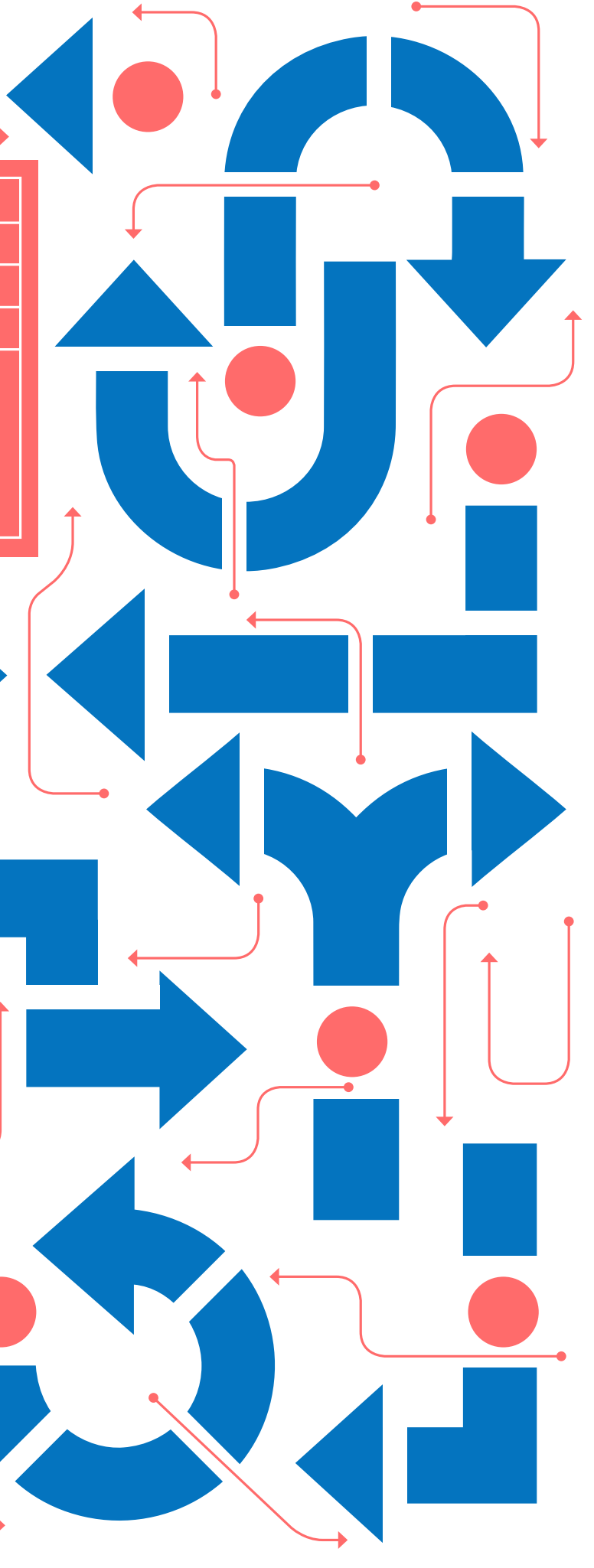

TOPLU ULAŞIMDA ÇOCUK

ÇOCUK ODAKLI BİR TOPLU
ULAŞIM PLANLAMASI İÇİN
KILAVUZ VE HAK İZLEME
GÖSTERGELERİ

BİZDEN

Bundan bir yıl önce, 20 Kasım Çocuk Hakları Günü'nde, iki yurttas çocukların toplu taşımada oturma hakkını konu eden bir kampanya başlattı. Kampanyanın talebi kısa ve netti: #önceçocuklarotursun.¹ Elif Doğan ve Efsun Sertoğlu tarafından başlatılan kampanyayla kısa sürede çok ses getiren bu talebin kaynağına baktığımızda Türkiye kentleşmesine dair çok derin ve temel sorunlarla yüzleşmek durumunda kalıyoruz: Toplu ulaşım planlaması ve tasarımında, hiçbir ölçekte çocukların ihtiyaçları gözletilmiyor.

Türkiye'de son dönemde, kentsel süreçlerde çocukları konu eden çalışmalar yaygınlaşıyor. Çocuklar ihtiyaçlarını ifade ettikçe ve topluluklar kente çocuk gözünden bakmayı denedikçe çocukların maruz kaldıkları hak ihlallerinin mekânları çeşitleniyor ve görünür oluyor. Toplu ulaşımın ise imkan sağladığı erişilebilirlikle birlikte, kendi başına kamusal mekân olma niteliği, "çocuk dostu kent" tartışmalarında belki en görünmez kalan alanlardan biri. Bu nedenle, #önceçocuklarotursun kampanyasının bize hatırlattıkları oldukça önemli.

Bu ilham öyküsü aynı zamanda Şehir Dedektifi İnisyatifi'nin ne amaçla yola çıktığı ve nasıl çalıştığı ile doğrudan ilişkili. Çocukların mekânsal ihtiyaçlarını tasarım araçlarıyla gündem etmeye çalışırken bir yandan çocuk haklarını katılımla mekânsallaştırmaya çalışıyoruz. Çocukların kent hakkının kapsamlı ve kapsayıcı bir şekilde tesis edilebilmesi için farklı bireysel tecrübeleri ve toplulukları duymanın, bu deneyimleri paylaşmanın ve müşterekleştirmenin elzem olduğuna inanıyoruz. Bu motivasyonla #önceçocuklarotursun kampanyasının dile getirdiği talebi genişletmek, ulaşım planlamasında çocuk haklarını temel alacak bir yaklaşım geliştirmek istedik.

Toplu Ulaşım'da Çocuk başlığıyla başlattığımız çalışmanın ilk ayağı, çocuklar için kapsayıcı bir ulaşım sistemine dair hak temelli bir izlemenin ihtiyaçlarını tanımlayabilmek, başka bir deyişle cevaplarını çocuklar başta olmak üzere hep birlikte arayabileceğimiz hak temelli sorular sorabilmek. İncelediğiniz kılavuz ve gösterge seti, bu sorularla birlikte ulaşım planlamasında çocuk haklarını kent hakkıyla birleştiren bir yaklaşım öneriyor.

Kılavuz ve gösterge setinin hazırlık sürecinde, toplu ulaşımı çocuk hakları çerçevesinde ele alabileceğimiz kapsamlı bir yaklaşımı birlikte kurduğumuz, fikirlerini ve gözlemlerini bizimle paylaşan Arzu Erturan, Erman Topçu, Elif Doğan, Efsun Sertoğlu, Gözde Durmuş, Cem Demirayak, Burcu Meltem Arık, Ceren Suntekin, Yaprak Sarıışık, Özlemnur Ataol, Elif Kılıç, Melis Oğuz, Melda Akbaş, Kaan Yıldızgöz, Eda Beyazıt ve Selin Yazıcı'ya çok teşekkür ederiz. Kentsel adaleti çocuk hakları çerçevesinde yeniden tartışmamıza imkan sağlayan Etkiniz AB ekibine ve gösterge setinin hazırlanması sırasında bize kaynaklık eden Feray Salman'a hem çalışmamıza hem Şehir Dedektifi İnisyatifi'ne değerli katkıları dolayısıyla müteşekkirimiz.

Yerel yönetimler, kent aktivistleri ve çocuklar haklarını gözeten sivil toplum örgütlerinin çalışmalarına kaynaklık etmek için hazırladığımız bu kılavuzun eşdeğer biçimde öğretmen toplulukları, ebeveynler ve en önemlisi çocuklar için anlaşılır olması bizim için büyük önem taşıyor. Bu nedenle kılavuzun belirli kısımlarının çocuklarla tartışmaya açılması önerilerimizi de, çocuk dostu anlatımlarla ve oyunla pekiştirmeye çalıştık. Dileriz bu çalışma çocukların aktif yurttaşlık deneyimine katkı sunan kapsayıcı bir kaynak, çocuk dostu toplu ulaşım planlaması için bir başlangıç olur.

Şehir Dedektifi ekibi adına

Gizem Kıyıcı

ÇOCUKLAR İÇİN

Sevgili Şehir Dedektifi merhaba!

Daha önce hiç "çocuk dostu şehir" diye bir şey duydun mu? Duymadıysan hemen söyleyelim; çocuk dostu şehirler, kim olursak, nerede doğmuş olursak olalım, hep birlikte keyifle yaşayabileceğimiz şehirlerdir. Bu şehirlerin en önemli özelliği çocukların ihtiyaçları ve görüşleri dikkate alınarak tasarlanmalarındır.

Bugünlerde içinde yaşadığımız şehirler oldukça karmaşık, üstelik çocukların fikirleri çok fazla göz önünde bulundurulmuyor. Yine de iyi haberlerimiz var; şehirlerin tüm çocukların ihtiyaçları ve görüşleri dikkate alınarak tasarlanması ve hep birlikte zarar görmeden, keyifle yaşayabilmemiz için çocuk hakları var! İşte biz, Şehir Dedektifi ekibi, merceğimizi şehirlere doğrultup yaşadığımız yerlerde çocuk haklarını aradığımız çalışmalar yapıyoruz. Hakları aradıkça şehirlerimiz çocuk dostu olmaya adım adım yaklaşıyor. Bu kılavuza ulaştığına göre kesinlikle sen de bir Şehir Dedektifi olmalısın!

Şehirlerde insanların bir yerden bir yere kolay, rahat ve zarar görmeden ulaşabilmeleri için iyi planlanmış bir toplu ulaşım sisteminin olması çok önemli. Adı üstünde toplu ulaşım! Bu araçlarda birlikte, topluca yolculuk ediyoruz. Aslına bakarsan biz toplu ulaşım araçlarını daha çok kullandıkça trafik de azalıyor, üstelik doğaya daha az zarar veriyoruz. Gel gör ki, toplu ulaşımına ulaşmak bile çok zor! Yolculuk eden çocuklar tutunacak, oturacak yer bulamayabiliyor, durakta beklerken, araçlara binerken ve inerken kalabalıkta sıkışıyor hatta bazen azarlanıyor.

Ne demiştik? Haklarımız var! Şimdi çocuk haklarını aramak için büyütecimizi toplu ulaşım; otobüslere, metrolara, vapurlara, metrobüse, minibüslere tutmalıyız. Bu kılavuz toplu ulaşım'da çocuk haklarını arayabilmek ve toplu ulaşımı tasarlayan yetişkinlere görevlerini hatırlatmak için hazırlandı.

Sen de bu işareti gördüğün yerlerde dikkat kesilip, soruları kendi yolculuk deneyimlerine göre yanıtlayabilirsin.

Bu işareti gördüğün yerlerde ise haklarını öğrenebilirsin.

Böylelikle iyi bir ulaşım sistemini birlikte tasarlayabiliriz.

Hazırsan maceraya başlayalım!

¹ Kampanya metnini okumak ve imzalamak için linki ziyaret edebilirsiniz: https://www.change.org/p/toplu-ta%C5%9F%C4%B1-ara%C3%A7lar%C4%B1nda-%C3%A7ocuklar%C4%B1n-oturma-hakk%C4%B1-ihlal-edilmesin-ekrem-imamoglu?use_react=false

1

Çocuk Odaklı Toplu Ulaşım Planlaması Neden Önemli?

Çocuk odaklı bir toplu ulaşım, çocukların toplu taşıma sistemini kullanırken ayrımcılığa uğramadığı, şiddetin hiçbir türüne maruz kalmadığı, gelişimsel süreçlerine göre dinlenebildikleri, özgürce ve bağımsız hareket edebildikleri, keyif alabildikleri, çevre kirliliğine maruz kalmadıkları, haklarına erişebildikleri ve her aşamada hem planlama süreçlerine hem de kentsel yaşama katıldıkları bir toplu ulaşım anlayışıdır.²

Kentsel mekânda toplu ulaşım, hem eğitim, sağlık, kültürel aktivite gibi diğer temel haklara erişim hem de kendi içinde taşıdığı kamusal tecrübe dolayısıyla kilit bir noktada. Örneğin, eğitime ücretsiz erişim her çocuğun hakkı iken, toplu taşıma olanakları çocuğu güvenli ve esenlik içinde eğitim mekânına ulaştırmaya yetmiyorsa, özel araçlı sistemler hanehalkı bütçesinden eğitim finansmanına dahil oluyor.³ Aynı örneği, sağlık hakkı, kültürel ve sportif aktivitelere erişim hakkı bağlamında da verebiliriz. Toplu ulaşım kapasitesinin yetersizliği, çocuklar düşünülmeden tasarlanması nedeniyle bireysel araçlanma ve paralel olarak çevre kirliliği artıyor.

Hak temelli bir toplu ulaşım sistemi, çocukların haklarına erişimini kolaylaştırırken yolculuk özgürlüğünü içererek öğrenmeyi ve kentsel karşılaşmaları sağlayabilecek bir kamusal tecrübeye dönüşebilir; yani bir kent hakkıdır. Türkiye kentlerinin birçoğunda bu tecrübe, hak ihlallerinin normalleştirildiği, çocukların toplu taşımadaki varlığının tamamen yoksayıldığı biçimlerde yaşanıyor. Çocuklar kaza tehdidinde açık duraklarda, kalabalıkta sıkışarak araç bekliyor, sağlıklı yetişkin bedenine göre tasarlanmış araç içerisinde savrulabiliyor, ayrımcılığa ve ihmale maruz kalabiliyor. Mevcut haliyle toplu taşıma sistemi çocukların yolculuk ihtiyaçlarını gözeticek bilgi sistemlerinden, şikayet mekanizmalarından ve kamu personeli desteğinden yoksun.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun yüksek yararı ilkesiyle, kamu ve özel tüm kurumları, çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun esenlik halini birinci planda tutmakla yükümlü kılar. Faaliyetler ve kararlarla birlikte her türlü fiili, hizmeti ve öneriyi kapsar.⁴ Kentsel yaşamın en önemli bileşenlerinden toplu ulaşım da çocuğun yüksek yararının gözetilmesi gereken hizmetlerdendir. 2020 sonu itibariyle, Covid_19 pandemisi etkisiyle toplu ulaşım salgın tehdidinin ana mekânlarından biri olarak kabul ediliyor.⁵ İklim krizi açısından da toplu ulaşımın yeniden planlanması yalnızca bireyler için değil, gezegenin geleceği için de hayati önem taşıyor. Bu açıdan yeniden tanımlanacak toplu ulaşım niteliklerinin çocuğun yüksek yararı gözetilerek geliştirilmesinin çocuklarla birlikte tüm toplumu ve çevreyi içine alacak kapsayıcı bir çözüm olduğuna inanıyoruz.

² Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hayata geçmesi için detaylı yükümlülükler için bkz. Rachel Hodgkin ve Peter Newell, Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, UNICEF, 2007. Çocuk odaklı toplu ulaşım, bu uygulama yükümlülükleri çerçevesinde tanımlanmıştır.

³ Özgenur Kollu, Eğitim İzleme Raporu 2020: Eğitim Yönetişimi ve Finansmanı, Eğitim Reformu Girişimi, 2020, s. 50.

⁴ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, çocuğun yüksek yararının birinci planda dikkate alınması hakkı ile ilgili genel yorum No: 14, 2013.

⁵ Bu kılavuzu yazdığımız 30 Kasım 2020 tarihi itibariyle, pandemi önlemleri kapsamında 20 yaş altı ve 65 yaş üstü bireylerin toplu ulaşım kullanması yasaklandı.

2

Çocuk Hakları Temelinde Toplu Ulaşım Planlaması

Avrupa Kent Hakları Deklarasyonu'nda⁶ tanımlanan kentsel haklarda, kent içerisinde güvenli ve sağlık bir çevrede yaşam, seyahat özgürlüğü ve zarar görmeden, esenlikle ulaşım, sportif ve kültürel faaliyetlere katılım, mekânsal süreçlere katılım, bütün kentsel süreçlerden engelli yurttaşların eşit şekilde faydalanması toplu ulaşım ile direkt ilişkili maddeler olarak öne çıkıyor.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), evrensel çocuk haklarını güvence altına alan, korunması ve geliştirilmesine dayanak olan ve Türkiye'nin taraf olduğu en kapsamlı referans belgedir. Anayasa'nın 90. maddesi gereği, taraf olunan uluslararası sözleşmeler kanun hükmündedir. Yerelde bu hakların hayata geçirilebilmesi için yerel yönetimlerin yükümlülükleri vardır. Toplumsal süreçlerde çocukların temelinde insan haklarına uygun bir yaşam sürebilmesi için dört temel ilke tanımlar:

Ayrımcı gözetmeme (MADDE 2)

Çocuğun yüksek yararı (MADDE 3)

Yaşama, hayata katılma ve gelişme (MADDE 6)

Kendilerini ilgilendiren süreçlere katılımı (MADDE 12)

Toplumsal yaşamın hem kurucusu ve hem parçası olan mekânların ve dolayısıyla toplu ulaşımın planlanması, tasarlanması, sürdürülmesine ilişkin tüm süreçlerde bu dört temel ilkenin hayata geçmesi çocuk haklarının kentsel yaşamda karşılık bulmasının temelidir. Yerelde toplu taşımaya ilişkin hakların hayata geçirilmesiyle yükümlü olan devlet organı belediyelerdir. Toplu ulaşımın, yerelde, çocuk haklarına dayalı izlenmesi için oluşturduğumuz gösterge seti de dört temel ilke ile birlikte yine ÇHS'nin tanımladığı;

Hakların uygulanmasında devletin yükümlülükleri (MADDE 4),

Ebeveynlerin sorumluluklarına saygı gösterme (MADDE 5),

Suistimal ve ihmalden korunma (MADDE 19),

Sağlık (MADDE 24),

Bütüncül gelişim için ortamlar ve yeterli yaşam standardına ulaşma (MADDE 27)

Eğitime erişim (MADDE 28-29-30)

Dinlenme, boş zaman değerlendirme, kültürel aktivitelere katılma (MADDE 31) hakları çerçevesinde hazırlandı.

Ayrıca bütün göstergeler, Engelli Hakları Sözleşmesi'nin devlete tanımlanan engelli çocukların diğer çocuklarla eşit şekilde tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden yararlanmasını (MADDE 7) ve erişilebilirliği sağlamak (MADDE 9) yükümlülükleriyle ilişkilendirildi.

⁶ The European Urban Charter, Council of Europe's Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe, 1992.

Hak Temelli Bir Toplu Ulaşım İçin Sorumluluk Ağacı ve Kelime Dağarcığı

Haklarımızı korumaya onları öğrenerek başlayalım! Haklarımız ve haklarımızı koruyan yasalar, kökleri, gövdesi ve dalları kocaman bir ağaç gibi birbirine bağlı. Bu sayfadaki sorumluluk ağacında, toplu ulaşım da çocuk haklarını ve bu hakları koruma görevi olanları öğrenebilirsin. Kelime dağarcığındaki kelimelerin açıklamalarını oku. Sence bu kelimeler hangi haklarla ilişkili? Bu hakları kimler koruyor? **Kalemle eşleştir!**

HEMŞEHRİ

Şehirde birlikte yaşayan herkes o şehri paylaşır. Nerede doğmuş, hangi dili konuşuyor olursa olsun, kim olduğuna bakılmaksızın herkes şehirde eşit ve hemşehridir.

KATILIM

Kendilerini ilgilendiren bütün durumlarda çocuklar fikirlerini söyleyebilir, üzerine sorular sorabilir ve birlikte çözüm önerileri geliştirebilirler.

BELEDİYE

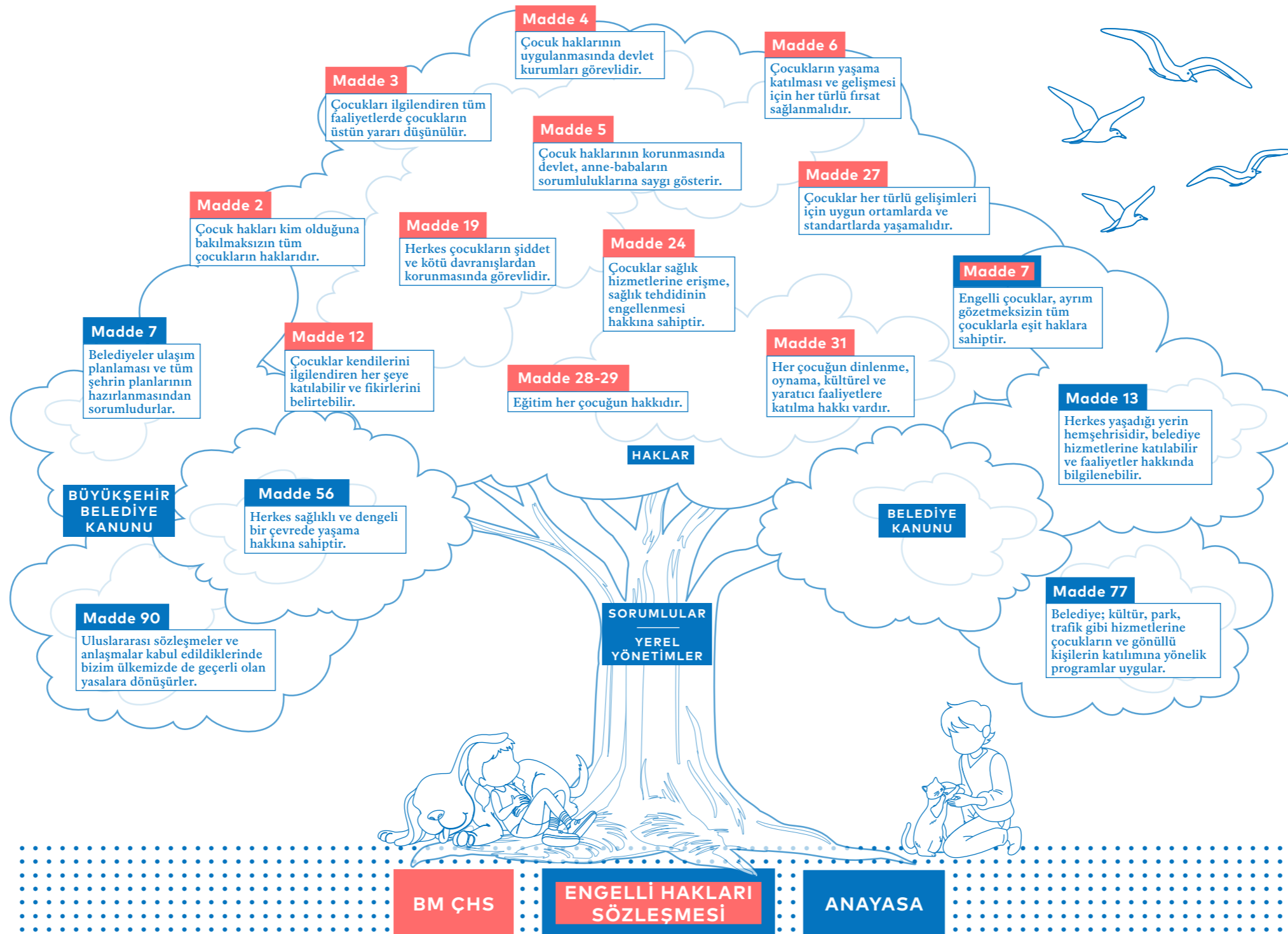
Şehirlerin planlanmasından ve şehirde yaşayan kişilerin haklarına erişebilmesinden belediyeler sorumludur. Belediyeler sorumluluklarını yerine getirirken şehirde yaşayanların, çocukların ihtiyaçlarını gözetmeli ve onların fikirlerini, çözüm önerilerini değerlendirmeli.

ERİŞİLEBİLİRLİK

Erişemediğimiz şeylerden faydalanamayız. Şehirdeki tüm hizmetler ve mekânlar; çocuklar, engelliler, yaşlılar ve herkesin ulaşımına ve kullanımına uygun olarak yapılmalı.

KEYİFLE YOLCULUK ETME

Yolculuk ederken çevremizi keşfedebiliriz. Bizi heyecanlandıran yeni yerler görebiliriz, daha önce bilmediğimiz şeyleri öğrenebiliriz.

Dikkat!

Çocuklar çocuk haklarını koruyabilir!

Ailemiz, öğretmenlerimiz, şehri ve dünyayı paylaştığımız yetişkinler çocukların haklarını korumakla görevlidir. Ama unutmamalıyız ki, çocuklar da çocuk haklarını korumalı! İhtiyaçlarını ve fikirlerini paylaşarak haklarını koruyabilirsin. Yaşları, cinsiyetleri, görünüşleri ve doğduğu yerler senden farklı olan tüm çocukların bu haklara sahip olduğunu hatırlayarak ve hatırlatarak çocuk haklarının korunmasına destek olabilirsin.

* Öğretmenlere, ebeveynlere ve çocuklarla katılımcı süreçler tasarlayan kişilere not. Bu sayfada bulunan kelimeleri çocuklarla tartışabilir ve oyunu oynayarak çocuk haklarına dair bir öğrenme ortamı oluşturabilirsiniz.

DİNLENME

Çocuklar da yorulur. Çocuklar toplu ulaşım araçlarında, duraklarda, aktarma noktalarında ya da bu noktalara ulaşmaya çalışırken buldukları yerlerde dinlenebilmeliler. Eğer yer yoksa müsait olan yetişkinlerden dinlenmek için yer isteyebilirler.

BİLGİLENME

Toplu ulaşım araçlarını kullanırken gideceğimiz yeri, yönümüzü ve araç saatlerini anlayabilmek için bilgilendirmelere ihtiyaç duyarız. Bu bilgilendirmeler farklı dillerde konuşan, engellilik durumu olan çocukların ihtiyaçları düşünülerek hazırlanmalı. Ayrıca yetişkinler ve belediyelerin çocukları ilgilendiren çalışmaları yaparken onları bilgilendirme görevleri var.

EVRENSEL TASARIM

Mekânlar engelli ve engelsiz bireyleri ayırmaksızın herkesin kullanabileceği şekilde tasarlanmalı. Bu anlayışa evrensel tasarım diyoruz. Evrensel tasarım anlayışını geliştirmek için toplu ulaşım araçları da dahil olmak üzere tüm mekânların oluşturulma süreçlerinde bir kişi için engelsiz olanın diğer başka bir kişi için engel yaratabileceğini göz önünde bulundurmalıyız.

ÇEVRE KİRLİLİĞİ

Araçlarda benzin gibi fosil yakıtların kullanılması soluduğumuz havanın kirlenmesine neden olur. Yalnızca havaya değil, toprağa ve suya karışan zararlı maddeler ve gürültü de çevre kirliliğine yol açar. Tüm canlılarla birlikte sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşamak en temel haklarımızdandır.

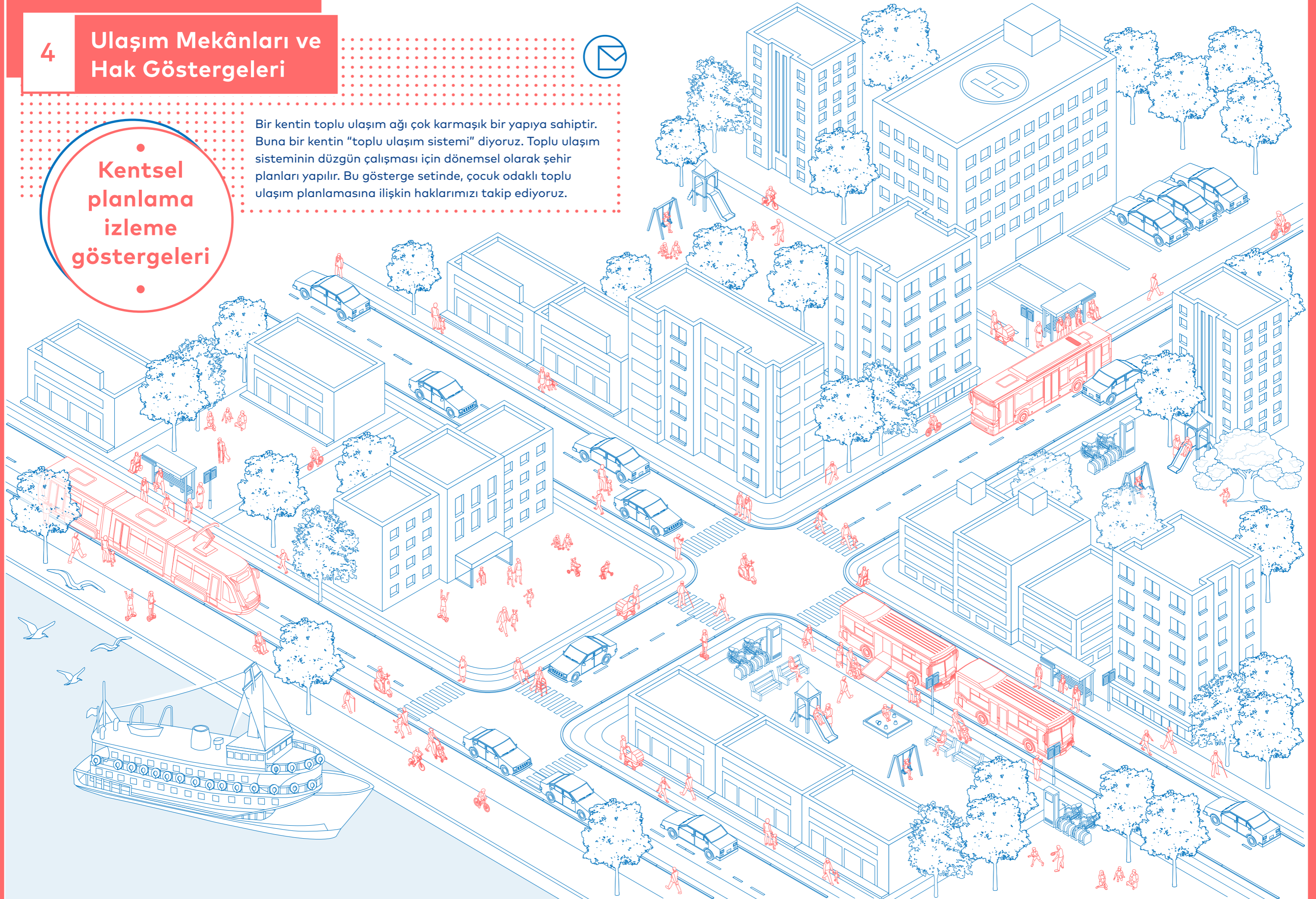
ULAŞIM PLANLAMASI

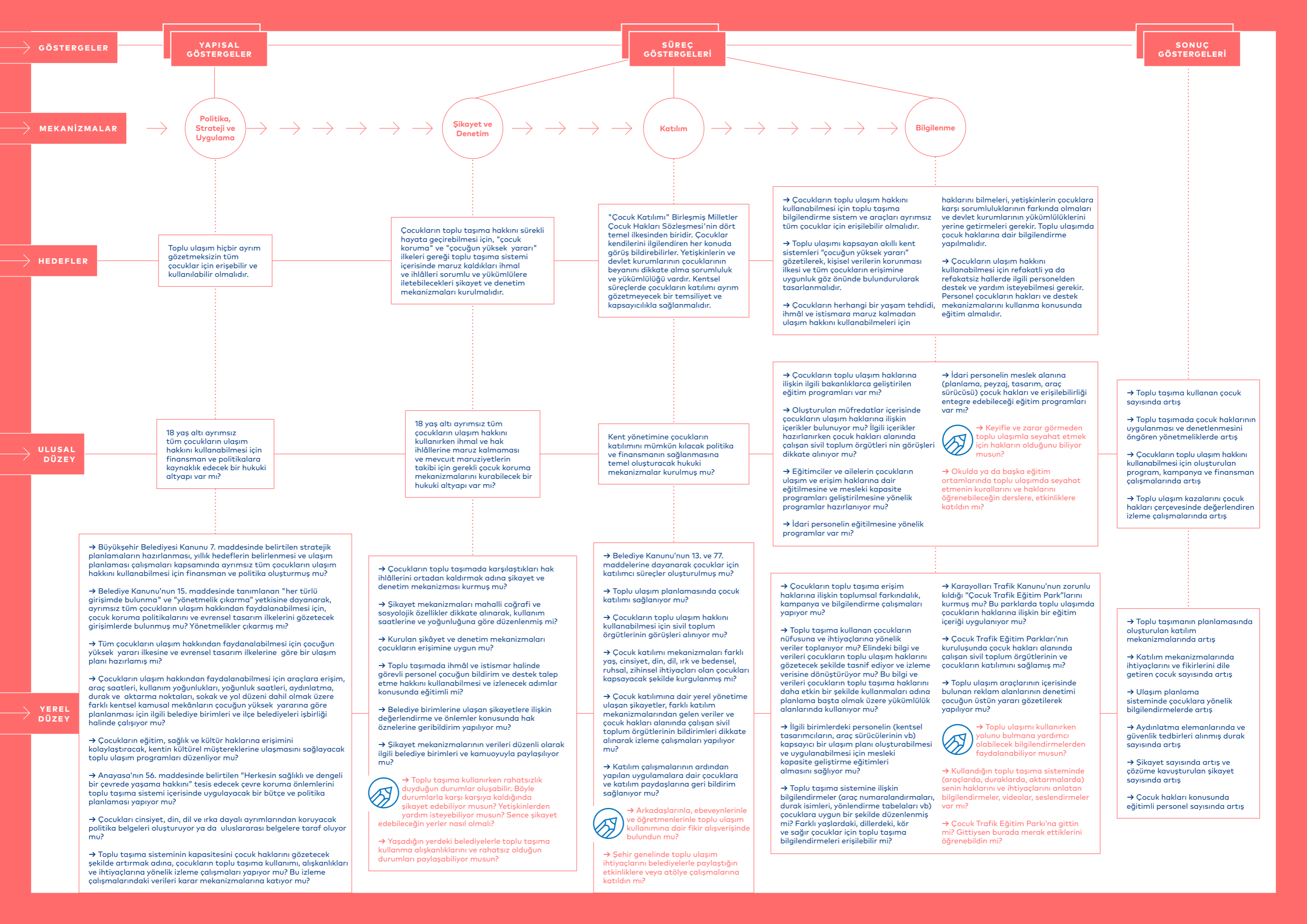
Şehirde yaşayan herkesin eşit bir şekilde istediği yere ulaşabilmesi için yollar, duraklar, ulaşım araçları, aktarma noktaları kocaman haritalar üzerinde planlanır.

Kentsel planlama izleme göstergeleri

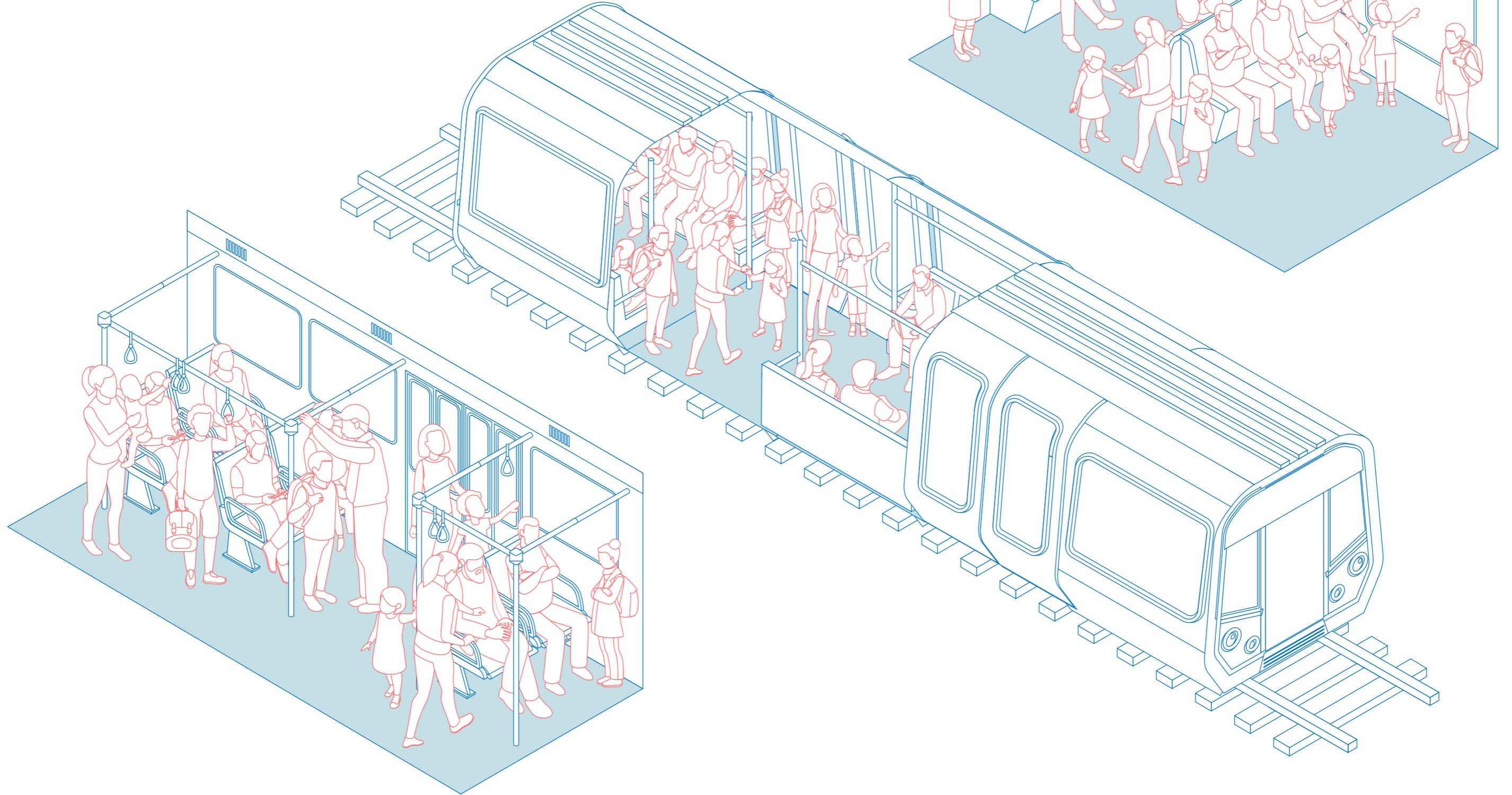
Bir kentin toplu ulaşım ağı çok karmaşık bir yapıya sahiptir. Buna bir kentin "toplu ulaşım sistemi" diyoruz. Toplu ulaşım sisteminin düzgün çalışması için dönemsel olarak şehir planları yapılır. Bu gösterge setinde, çocuk odaklı toplu ulaşım planlamasına ilişkin haklarımızı takip ediyoruz.

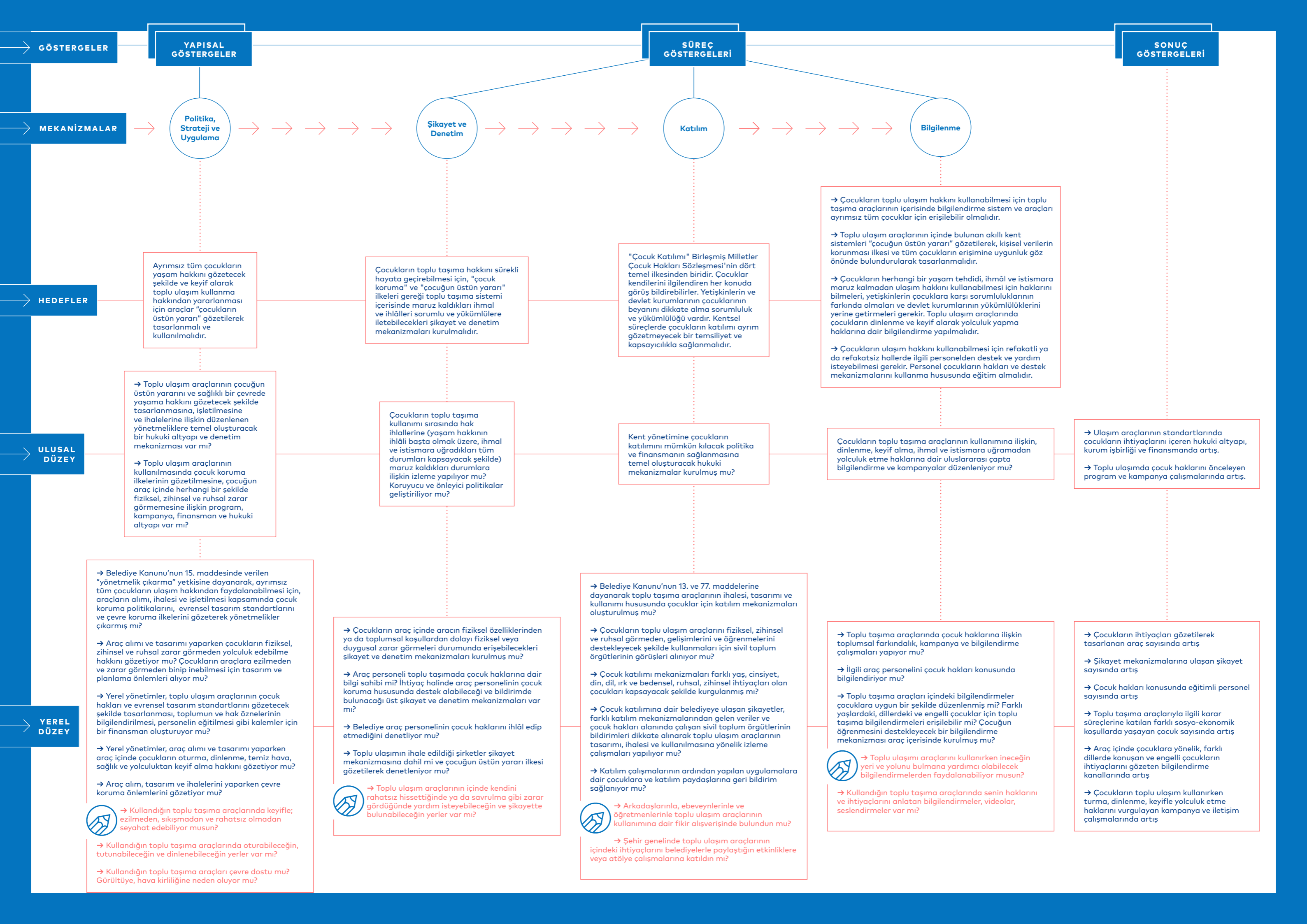

Toplu ulaşım araçları izleme göstergeleri

Toplu ulaşım araçları sayesinde seyahat edebiliyoruz. Araçların iyi tasarlanması her yaştan bireyin fiziksel ve psikolojik zarara uğramadan, keyifle ve gelişimsel ihtiyaçlarına göre yolculuk etmesi için çok önemlidir. Bu gösterge setinde, toplu ulaşım araçlarındaki haklarımızı takip ediyoruz.

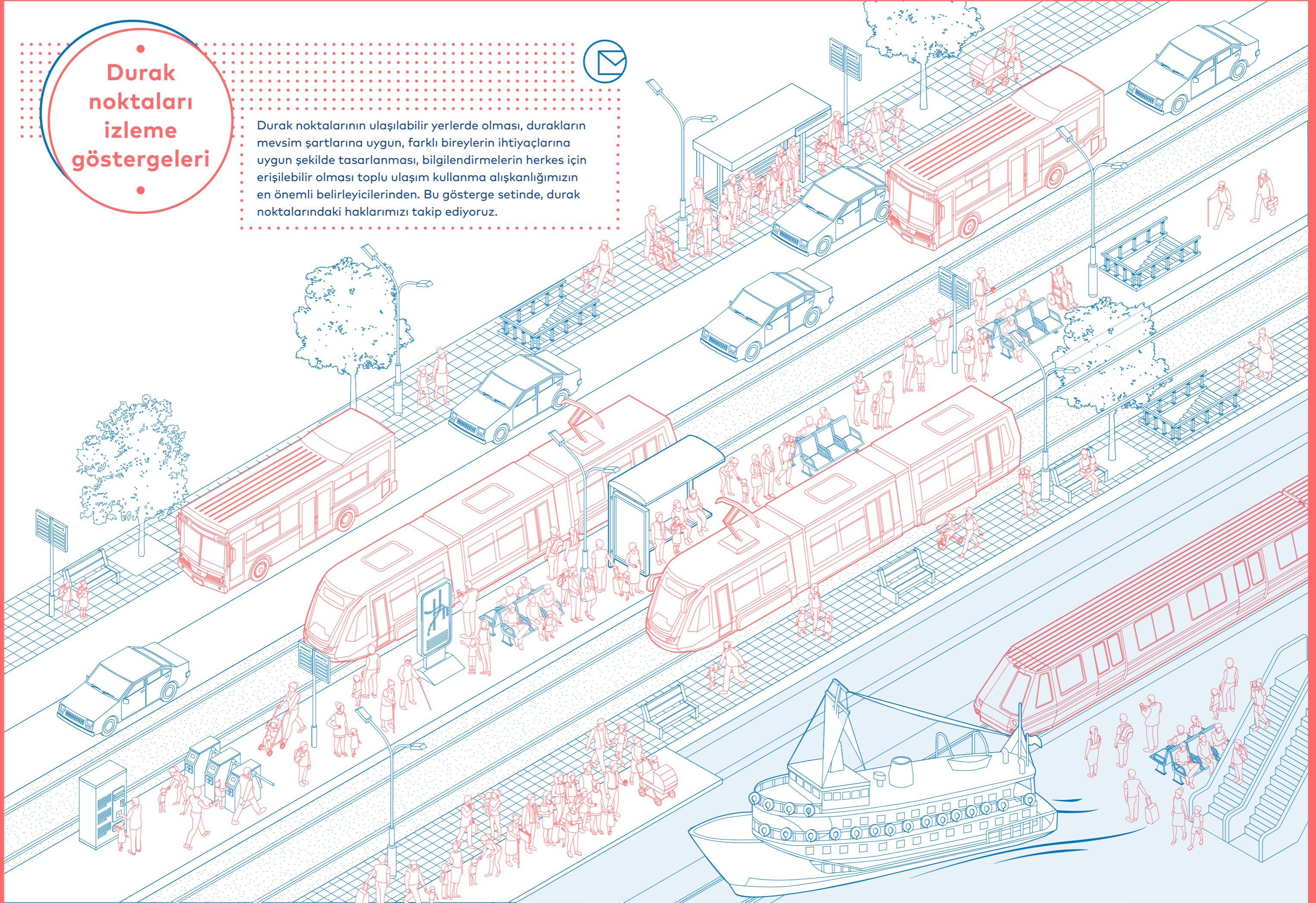

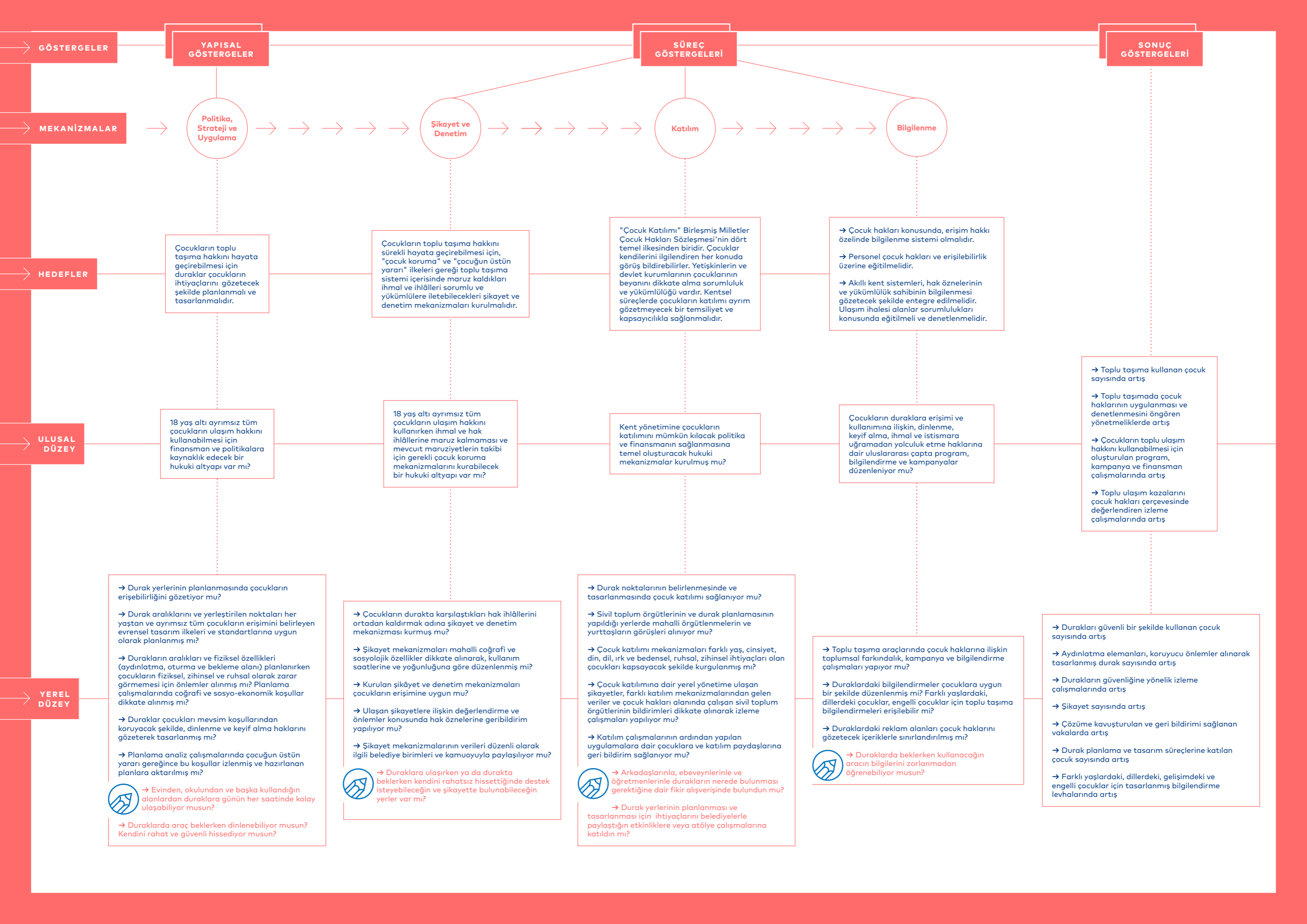

Durak noktaları izleme göstergeleri

Durak noktalarının ulaşılabilir yerlerde olması, durakların mevsim şartlarına uygun, farklı bireylerin ihtiyaçlarına uygun şekilde tasarlanması, bilgilendirmelerin herkes için erişilebilir olması toplu ulaşım kullanma alışkanlığımızın en önemli belirleyicilerinden. Bu gösterge setinde, durak noktalarındaki haklarımızı takip ediyoruz.

İÇİNDEKİLER

BİZDEN

ÇOCUKLAR İÇİN

1

ÇOCUK ODAKLI TOPLU ULAŞIM PLANLAMASI NEDEN ÖNEMLİ?

2

ÇOCUK HAKLARI TEMELİNDE TOPLU ULAŞIM PLANLAMASI

3

HAK TEMELLİ BİR TOPLU ULAŞIM İÇİN SORUMLULUK AĞACI VE KAVRAM DAĞARCIĞI

4

ULAŞIM MEKÂNLARI VE HAK GÖSTERGELERİ

Proje koordinatörü → **Gizem Kıyıcı**

Araştırmacı → **Dilara Tüysüz**

Proje danışmanı → **Feray Salman**

Düzeltilen → **Eylem Can**

Grafik tasarım → **İnformal Project
Gökçe Genç ve Erman Yılmaz**

İllüstrasyonlar → **Gülzade Şentürk**

ISBN → 978-625-409-826-0

@ Şehir Dedektifi, 2020

Her hakkı saklıdır. Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde ticari amaçlı çoğaltılıp satılamaz.